

Politiknotat: Akademikernes arbejdsmarked

1. Udbud efter behov

De danske universiteter udbyder uddannelser med hensyntagen både til de studiesøgendes interesser og deres forventninger til arbejdsmarkedet. Og så kommer forskningskapacitet naturligvis også ind i billedet, da universitetsuddannelser skal være forskningsbaserede.

Mens de studerendes interesser er forholdsvis velkendte, så er det desværre vanskeligt – om ikke umuligt – at lave præcise prognoser for arbejdsmarkedet. Bl.a. fordi udbuddet af arbejdskraft i sig selv påvirker fremtidens arbejdsmarked. Det har dog længe været givet, at der i fremtiden bliver større behov for folk inden for teknisk videnskab og naturvidenskab, end der er studenterinteresse for disse felter. Modsat er der en endog meget bred interesse blandt de studerende for humaniora og samfundsvidenskab – en bredere interesse end erhvervslivet umiddelbart efterspørger.

De danske universiteter har på den baggrund søgt at optage så godt som alle kvalificerede ansøgere til de tekniske og naturvidenskabelige uddannelser, mens et større antal kvalificerede ansøgere til de humanistiske og samfundsvidenskabelige uddannelser afvises. Inden for sundhedsvidenskab afvises mange kvalificerede ansøgere, fordi staten begrænser optaget.

Med det politiske mål, om at 25 procent af en årgang skal have en lang videregående uddannelse, er det ikke realistisk, at universiteterne vil begrænse optaget yderligere. Vi kan ikke presse unge mennesker med interesse for humaniora til at blive ingeniører eller dataloger, bare fordi det er dér, der er studiepladser. Derimod vil universiteterne løbende arbejde for at gøre alle uddannelser mere erhvervsrettede, f.eks. ved at synliggøre mulighederne for at skifte til en mere erhvervsrettet studieretning ved overgangen mellem bachelor og kandidat.

2. Erhvervsrettet uddannelse

Universiteterne optog tidligere en meget begrænset del af en årgang og kunne dermed tillade sig at opbygge uddannelser, der primært var rettet mod de studerende, der egnede sig som forskere. I dag forventes det, at hver fjerde af de unge skal have

en lang videregående uddannelse – og dermed stilles der større krav til, at uddannelserne kan anvendes bredt på arbejdsmarkedet. Ikke kun til forskerstillinger.

Universiteterne arbejder hårdt for at tilfredsstille kravet om at uddanne til forskning såvel som til en mere generel beskæftigelse bredt i samfundet. Begge dele kræver en forskningsbaseret uddannelse, men hvis man skal videre ad samme vej, vil det formentlig på et tidspunkt blive nødvendigt med bredere accept af, at de studerende skal følge forskellige "spor", frem for at tage en bred kandidatuddannelse.

Det kan eksempelvis ske ved, at udbuddet af kandidatuddannelser vokser yderligere. En anden mulighed er, at universiteterne tager særinitiativer rettet mod bestemte grupper af studerende. F.eks. arbejdes der på Aarhus Universitet med overvejelser om at oprette elitespor for personer med særlig interesse for beskæftigelse uden for forskningsverdenen.

3. Øget gennemsigtighed

I Danmark har vi et offentligt finansieret uddannelsessystem, hvor ansvaret for studievalget ligger hos den studerende. Denne frihed er værd at bevare, men den forudsætter også, at de studerende tager deres rolle på sig. De bør i højere grad tænke uddannelsesvalg og sammensætning af deres uddannelse (valgfag etc.) med udgangspunkt i deres karrieredrømme.

Information er en helt fundamental faktor, når de studerende skal træffe velbegrundede valg. Her skal vi som samfund blive bedre til at anvende de mange oplysninger, som universiteter, virksomheder og borgere indberetter til Danmarks Statistik og ministerier. Desværre anvendes disse oplysninger kun i begrænset omfang til at skabe grundlag for information, de studiesøgende kan anvende.

Det bør i den sammenhæng overvejes, om der fra centralt hold kan skabes en bedre formidling af de nyeste oplysninger om beskæftigelsen for de enkelte uddannelser, f.eks. siden 2000. Sådanne oplysninger siger naturligvis ikke meget om fremtidens arbejdsmarked, og derfor kunne det også være hensigtsmæssigt med nogle officielle arbejdsmarkedsprognoser. Desværre er det særdeles vanskeligt at lave disse prognoser med en detaljeringsgrad, der gør, at de kan anvendes til rådgivning af de studiesøgende. Derfor må man med varsomhed begrænse sig til at oplyse om de historiske tendenser.

4. De studerendes arbejdsmarkedsovervejelser

En uddannelse skal bruges til et langt arbejdsliv. 5-6 gode år på en uddannelse kan ikke opveje 30 år med begrænset arbejdsmarkedstilknytning. Derfor forsøger universiteterne i stigende omfang at vejlede de studerende med udgangspunkt i det arbejdsliv, der kommer efter uddannelsen.

Ingen skal bindes fast i de fagvalg, de træffer i folkeskolen eller gymnasiet, men vi skal som samfund gøre en indsats for at styrke arbejdsmarkedsovervejelserne tidligt i uddannelsesforløbet. Opgaven kan ikke kun overlades til universiteterne. Det er af største vigtighed, at alle parter – forældre, uddannelsesinstitutioner, erhvervsorganisationer, akademikernes organisationer mv. – støtter tidlige overvejelser vedrørende fremtidig beskæftigelse.

Ikke mindst er det vigtigt, at arbejdsgiverne bliver bedre til at tegne nogle fremtidige jobmuligheder, som de unge kan bruge til at vælge og udforme deres uddannelser ud fra. Sådanne initiativer vil kunne anvendes til at styrke og konkretisere universiteter-

nes indsats og bl.a. anvendes til at skabe bedre "hvad kan jeg blive"-arrangementer for de studerende.

5. Inddragelse af alumner

Alumner er en god kilde til viden om konkret anvendelse af en uddannelse på arbejdsmarkedet. Derfor arbejder universiteterne i stigende grad med at tilknytte alumner. Der kan gøres mere på dette punkt, f.eks. afholdelse af erfaringsmøder for alumner og systematisk tilbagemelding fra alumner til dekan, institutleder, studieleder og studienævn.

Problemet med sådanne initiativer er, at det er afgørende, at alumnerne selv er interesseret i at deltage – uden at man garanterer dem direkte indflydelse på uddannelserne, der udvikles i samarbejde med et aftagerpanel.

6. Arbejdsliv og studieliv skal knyttes tættere sammen

Vi bør i Danmark blive bedre til at sammentænke uddannelse og arbejdsliv på en mere flydende måde. I udlandet er der flere steder, hvor man får en 4-årig bachelor efterfulgt af en trainee-stilling og derefter nogle år på arbejdsmarkedet, inden man vender tilbage til skolebænken for at tage en masteruddannelse.

I Danmark kender vi primært sådanne tendenser fra professionsbacheloruddannelserne. Det har ikke vist sig at være en farbar vej for universitetsuddannede, fordi erhvervslivet efterspørger kandidater (evt. ph.d.er) – ikke bachelorer.

En oplagt mulighed vil være, at de studerende får lov til at tage deres kandidatuddannelse på deltid, dvs. med 30 ECTS per år, under forudsætning af at være tilknyttet en virksomhed, hvor de arbejder på deltid. SU'en til disse studerende bør udløses i takt med ECTS-optjening som for andre studerende, hvorfor de studerende forventes at have et studiejob under uddannelsen.

I praksis er der mange studerende, der allerede udlever denne model, og måske med god grund: For de får en blødere overgang til arbejdslivet – og starter ud med et godt netværk, som erfaringen viser kaster mange jobs af sig.

7. 11. semester

Der har tidligere været eksperimenter med et 11. semester, altså et ekstra semester til studerende på uddannelser med høj ledighed. Desværre var erfaringerne noget blandede, fordi modellen skulle implementeres i største hast. Hvis man i stedet giver sig tid til at udforme et projekt, der kan strække sig over nogle år, så kan man formentlig redde nogle af dem, der ellers ville gå direkte ud i ledighed.

En oplagt mulighed er, at der i dette 11. semester indlægges nogle fag, der komplementerer de kompetencer, de studerende allerede har. De skal altså ikke bare have "mere af det samme". Eksempelvis kan man tilbyde dem kurser i øget forretningsforståelse. En anden mulighed er at give personer med stærke sprogkompetencer nogle kurser i erhvervsprog. Der kan også indgå elementer af entreprenørskab og coaching eller lignende i disse forløb.

En sidegevinst ved et sådant forslag kan være, at de studerende bliver mindre tilbageholdende med at afslutte deres uddannelser, fordi man sender et signal til dem om, at de trygt kan skynde sig at færdiggøre deres uddannelse, da der er mulighed for et kvalificerende og jobrettet forløb efterfølgende.

8. Eksterne undervisere

Det er på mange uddannelser en integreret del af undervisningen at involvere praktikere fra erhvervslivet. De kan bidrage med praktisk og konkret erfaring fra f.eks. hospitaler, advokatkontorer eller konsulentvirksomheder og medvirke til at gøre undervisningen mere relevant for de studerendes senere arbejdsliv.

Alle universiteter overvejer, hvorledes de med fordel kan anvende eksterne undervisere til at styrke undervisningen og gøre den mere relevant. Det kan eventuelt overvejes, hvorledes disse overvejelser synliggøres og forholdes til kravet om, at universitetsuddannelser skal være forskningsbaserede, ikke mindst i lyset af kravene i det kommende institutionsakkrediteringssystem.

9. Virksomheder bør engagere sig mere i undervisningen

Hvis universiteterne skal formå at gøre uddannelserne mere relevante for arbejdsmarkedet, så forudsætter det en større vilje hos offentlige og private virksomheder til at afsætte tid og ressourcer til at deltage i undervisningen.

Universiteterne er allerede i dag opsøgende i forhold til erhvervslivet, men det er ofte vanskeligt at sikre sig tilstrækkeligt med engagerede virksomheder, ikke mindst virksomheder der er villige til at indgå langsigtede samarbejder med henblik på studerende på f.eks. bachelorniveau.

Med et større virksomhedsengagement vil det være muligt for universiteterne at tilbyde de studerende en undervisning, der i højere grad tager udgangspunkt i konkrete problemstillinger og praktikophold.

10. Bedre muligheder for at rekruttere fra det private erhvervsliv

Hvordan sikrer man, at arbejdskraft kan bevæge sig smidigt mellem universiteter og private virksomheder? Altså mellem to typer enheder med meget forskellige meritstrukturer. Det er den gordiske knude, som universiteterne står over for på rekrutteringssiden.

På den ene side er universiteterne del af et globalt forskningsmiljø, hvor man primært optjener anseelse og merit gennem forskning og publicering. På den anden side har universiteterne også brug for at kunne tilknytte erfarne forskere fra private virksomheder, f.eks. ved at ansætte dem i særlige stillinger, som imødekommer deres erhvervserfaringer og karriere. De vil bl.a. kunne fungere som rollemodeller for de studerende og bidrage til en mere erhvervsorienteret stab af undervisere.

Det vil ikke være hensigtsmæssigt for nogen af parterne at oprette B-stillinger til disse personer. Man må i stedet tænke mere kreativt, f.eks. ved at tilknytte dem i deltidsansættelser – og universiteterne skal have mulighed for at tilbyde en attraktiv løn. Hvis det skal kunne lade sig gøre, vil det kræve ændringer af rammerne omkring universiteternes ansættelser, herunder ændringer i stillingsstrukturen.

11. Iværksætterinitiativer

Det er de færreste nyuddannede, der bliver selvstændige, for det kræver ofte en del erhvervserfaring at lykkes med egen virksomhed.

Alligevel vil det være hensigtsmæssigt, hvis universiteterne støtter op om unge med iværksætterdrømme. Allerede i dag findes der innovationslaboratorier, inkubatorer og lign., men indsatsen kan styrkes betydeligt ved at tilknytte kompetente personer,

der selv er iværksættere, og derved skabe teams af personer med komplementære kompetencer, der kan støtte de unge iværksættere.

Det kan også være relevant at se på muligheder for at øge nystartede virksomheders interesse for at deltage i projekter knyttet til universiteterne, f.eks. i form af praktik. Det forudsætter betydelig interesse fra disse virksomheders side.

Universiteterne kan arbejde for at tilknytte alumner med iværksættererfaring, f.eks. til at skabe kontakt med studerende med iværksætterdrømme.

12. Iværksættere skal have mulighed for at kunne udskyde adgang til dimittendydelse

Vi skal anerkende den arbejdsindsats, der ydes af dimittender, som er ved at opbygge en virksomhed, dvs. at dette arbejde sidestilles med et klassisk lønarbejde. Lykkes det ikke at opbygge en virksomhed, så skal der være mulighed for at vende tilbage, blive registreret som ledig og være berettiget til dimittendydelse. I dag er de dimittender, som vælger at starte virksomhed frem for at melde sig som ledige, ikke dagpengeberettigede, hvis de ikke har nået at få en indtægt i virksomheden. Konkret kan man udskyde fristen for adgang til dimittendydelse til nyuddannede, som forsøger at opbygge en virksomhed og skabe eget forsørgelsesgrundlag.

13. Trainee-stillinger

I mange andre lande arbejdes der med med trainee-stillinger, dvs. en slags indslusningsstillinger til reduceret løn, der over tid (1-2 år) kan vokse til normal akademikerløn.

Hvis modellen med trainee-stillinger skal give mening, så skal den føre til ekstra jobs. Trainees skal ikke blot fortrænge ordinært ansatte personer. Endvidere kan modellen særligt rettes mod sektorer, der ikke på nuværende tidspunkt har tradition for at ansætte akademikere.

Eksempelvis er det velkendt, at små og mellemstore virksomheder i Danmark ansætter meget få akademikere, og det kan være en af årsagerne til den forholdsvis lave produktivitetsudvikling, vi har set de seneste år. Udenlandske erfaringer viser dog, at trainee-stillinger primært udbydes af endog meget store virksomheder, og derfor er der behov for at skabe en særlig dansk model, der kan fremme initiativer blandt små og mellemstore virksomheder.

14. Mere frihed til dimittenderne

Reglerne for, hvad man må foretage sig på understøttelse på dimittendsats er meget snævre og hindrer dermed dimittenderne i at udvikle yderligere erhvervskompetence, mens de er ledige. Det bør overvejes, om man kan løsne disse regler, så de ledige kan få bedre muligheder for at oparbejde erhvervskompetence i deres ledighedsperiode.

Det gælder ikke mindst for dimittenderne, der har brug for at holde gejsten oppe og kompetencerne friske – ellers risikerer vi med nutidens ledighed at tabe store dele af den nye generation. Og det kan blive svært at få den i gang igen, når økonomien begynder at gå fremad.

Rektorkollegiet den 26. august 2013